

UČENICI*

Mohamed ISMAIL

* Drugo poglavlje knjige „Savjeti i djelotvorne strategije u nastavi – za mektebe i vjeronauku u javnim školama“, American Trust Publication, Plainfield, 1994. (Prvo poglavlje pod naslovom „Svrha islamskog obrazovanja“, objavljeno je u N. muallimu br. 7.)

Tipovi učenika

Skoro svi polaznici islamskih vikend-škola¹, koje djeluju pri centrima naših zajednica, istovremeno su redovni učenici i javnih škola, premda nekolicina njih dolazi i iz privatnih katoličkih ili škola drugih konfesija. U svojim školama oni su izloženi utjecajima svojih drugova koji pripadaju drugačijim vjerskim svjetonazorima. Veliki dio svog vremena oni provode u ambijentu koji je, u velikoj mjeri, stran islamskom vjerovanju i društvenim vrijednostima, gdje od svojih drugova preuzimaju i upražnjavaju njihove vrijednosti. Oni se lagano privikavaju na ponašanja koja škola tolerira a koja se tiču njihove interakcije sa učiteljima i kolegama iz razreda. Naprimjer, neki nastavnici se ne ljute kada ih se oslovljava njihovim vlastitim imenima i, ustvari, preferiraju da ih se tako oslovljava; dok drugi insistiraju da ih se oslovljava njihovim prezimenima uz odgovarajući prefiks.

Neki naši učenici možda ne osjećaju da je neprimjereno oblačiti majice sa pro-fudbalskim oznakama koje predstavljaju likove životinja ili igrača. Oni se osjećaju udobno noseći minđuše i stilizirane frizure da bi oponašali nekog popularnog muzičkog virtuozu, i normalno im je obući farmerke sa zjapećim rupama i „umjetničkim“ zakrpama.

Možda su oni, tokom nastave, navikli i na to da prilikom rada u grupama prave veliku buku i galamu. Oni su se zasigurno susreli i s raznoraznim audiovizuelnim medijima na časovima i koristili su dobro opremljene knjige. Možda su navikli da provode dio svog školskog dana na časovima fizičkog obrazovanja.

Naši učenici provode pet dana sedmično u takvim uvjetima, iz mjeseca u mjesec, iz godine u godinu. Ovo je jako dug period i tamošnje druženje definitivno ostavlja određenog traga na djeci. Čakštaviše, pritisak da se prilagode je jak, a pomisao na odvajanje od grupe njima je gotovo nepodnošljiva. Takva je naša klijentela. Kada ovi učenici dođu u vikend-škole i ponašaju se kako se normalno ponašaju u svojim uobičajenim školskim okolnostima, to kod nas ne bi trebalo izazivati šok ili iznenađenje. Oni čine stvari koje su im bliske kako u njihovom školskom tako i u njihovom kućnom ambijentu.

¹ Ekvivalent islamskim vikend-školama u SAD-u i drugim zemljama sa muslimanskom manjinom, u Bosni i regionu jesu mektebi i predmet vjeronauke u javnim školama.

Ne trebamo zaboraviti da su, pored utjecaja ambijenta javnih škola, naši učenici, također, izloženi ogromnom utjecaju moćnih medija: kod kuće, mnogi od njih pomno i sa velikim interesovanjem prate pokrete i izraze svojih omiljenih likova na televiziji a može se desiti i da ih pokušaju imitirati.

Potreba i važnost poznavanja naše klijentele ne može biti prenaplašena. Ovo znanje će nastavnicima pomoći na dva načina: ono će pomoći da se uveliko smanji iznenađenost prilikom suočenja sa takvim učenicima i poslužit će kao ublaživač bilo kakvog predstojećeg šoka, posebno za one koji nisu u potpunosti obaviješteni o ambijentu u javnom školama. Ono će također pomoći učiteljima da razmišljaju o svom nastavničkom pristupu i strategijama rukovođenja nastavom.

Naravi učenika

„Moram li ja danas ići u mekteb, mama?“

„Oooh! Ne ide mi se. Užasno me boli glava.“

„Ne mogu propustiti prvenstvenu utakmicu Bullsa na TV-u. Znaš da se to dešava samo jednom godišnje.“

„Moj projekt iz Poznavanja prirode i društva je za sutra. Moram cijeli dan raditi da ga završim.“

„Poznato mi je sve što se uči na času *Sire* (životopis Božijeg Poslanika). To je ista stara stvar. Biti na času je gubljenje vremena.“

„Mrzim učitelja. On je zao. On ništa ne zna.“

Ovo su samo neki primjeri učeničkog izljeva nezadovoljstva kada im se kaže da se spremaju za prekovikendsku islamsku školu. Ne govori i ne postupa svaki učenik na tako negativan način, ali mnogi postupaju. Oni se osjećaju kao da im je ukradeno njihovo slobodno vrijeme kada ih se odvede u vikend-školu. Oni su ljuti jer su lišeni zadovoljstva gledanja njihove nogometne ili košarkaške utakmice. Oni su uzrujani jer im je uskraćen teško zaslužen odmor koji im pripada. Ali ovi protesti i jadikovanja ne piju vode kod roditelja koji čvrsto vjeruju da je islamsko obrazovanje važno za njihovu djecu. Tako oni svoju djecu dovode u centre bez obzira kakve izgovore djeca navodila.

Ovo rezultira duševnim stanjem koje mnogi učenici donesu sa sobom u razred. Pošto nisu došli svojom voljom oni, na različite načine, pokušavaju ispoljiti svoja negativna osjećanja. Neki ostaju mrzovoljni i ne pokazuju nikakvu zainteresiranost za ono što im se predaje i tako iritiraju učitelja. Drugi nastoje da se destruktivno ponašaju što ometa proces učenja. Nastavnici trebaju razumjeti porijeklo ponašanja učenika i poslužiti se taktikom i strategijama koje će učenike uključiti i zaokupiti svrsishodnim aktivnostima.

Učenici, vremenom, mogu promijeniti svoje raspoloženje, pogotovo ako je čas dopadljiv. Neki to učine na kraju godine. Nekima treba nekoliko godina. Ostali, još uvijek, važnost islamskog obrazovanja shvate tek u vrijeme svoje mature. Osvrćući se na godine provedene u islamskim školama, neki svršenci se prisjećaju da su ih njihovi roditelji tjerali da idu u islamsku školu dok su bili vrlo mladi, ali da su, kasnije, oni od svojih roditelja tražili da ih na vrijeme vode u školu. Ova zakašnjela promjena u raspoloženju je ipak dobrodošla promjena.

Nastavnici trebaju ostati optimistični i ne dizati ruke od učenika kada vide da nema promjene u njihovom raspoloženju spram učenja. Oni trebaju nastaviti svoja nastojanja da učenje učine sadržajnim i interesantnim usvajajući strategije koje daju rezultate.

Upravljanje razredom

Kako početnici tako i iskusni nastavnici očekuju da učenici koji pohađaju redovne islamske škole i vikend-škole imaju poštovanje, poslušnost i želju da uče Kur'an, Hadis i islamsku historiju. Pošto je izučavanje ovih predmeta tako bitno i tako važno u pomaganju pojedincima da žive praktičnim islamskim životom, oni misle da će se učenici izuzetno dobro ponašati. Tako bi trebalo biti, ali nije. Raspoloženje učenika i njihovo ponašanje prema nastavnicima i kolegama iz razreda je vrlo obeshrabrujuće. Kada nastavnici prvi put uđu u razred i suoče se sa nemirnim i neposlušnim ponašanjem učenika, njihove reakcije variraju od iznenađenja i šoka do beznadežnosti.

Do negativnih reakcija nastavnika dolazi iz dva razloga. Prvi je njihovo visoko očekivanje od učenika. Ovo očekivanje dobrog ponašanja ima korijen u njihovom vlastitom

ponašanju prema nastavnicima, u prošlosti. Oni očekuju da im se ukaže isti stepen poštovanja koje su oni imali prema svojim nastavnicima, a zaboravljaju da je cijeli sistem tada bio upregnut u promoviranje poštovanja prema nastavniku i predmetima koje je predavao.

Učenički ambijent ovdje i sada je potpuno drugačiji. Mnogi današnji učenici ne prave razliku između školskih i vjerskih predmeta. Oni ne smatraju da sa knjigama treba postupiti pažljivo i s poštovanjem. Oni su svjedoci da se knjige bacaju na ljude, šutaju unaokolo od učenika do učenika i koriste kao podmetači za odmaranje nogu. Njima ovi postupci izgledaju prilično normalno i prihvatljivo, zato što nisu vidjeli ispravan način ponašanja. U školi su suočeni sa raznolikom učeničkom populacijom, sa gotovo oprečnim kulturnim kodeksima, a kod kuće sa televizijskim sadržajima koji ne samo da su lišeni prihvatljivih normi, nego zagovaraju sasvim drugu kulturu. Obje ove stvari doprinose zbunjenosti naše učeničke populacije. Oni se pitaju šta je, zapravo, ispravno, a šta pogrešno.

Početno zaprepaštenje i šok nastavnika vjerovatno bi bili manji kada bi se oni potrudili da razumiju porijeklo ponašanja učenika. Nastavnici koji ne shvate ozbiljnost ambijentalnog utjecaja najčešće će reagirati na dva načina. Jedni se razljute i odmah počnu strogo prekoravati učenike za njihovo ponašanje, čime, od samog početka, uskraćuju učenicima njihova prava. Drugi nastavnici poduzimaju mnogo drastičniji korak: oni odustaju nakon nekoliko pokušaja da održe časove.

Nastavnici trebaju prihvatiti učenike onakvima kakvi oni jesu, a ne onakvima kako oni misle da bi trebali biti. Oni trebaju početi od potpune nule i voditi ih kroz svaki njihov korak. Mnogi učenici ne znaju šta "poštovanje" znači ili kako se može iskazati. Čak i u najobičnijoj stvari - zatvaranja vrata na učionici, njima treba uputstvo. Neki imaju naviku prejako zalupiti vrata tako da, nakon nekoliko takvih zatvaranja, vrata se rasklimaju.

Svoj prvi čas nastavnici trebaju otpočeti jasnim navođenjem ciljeva predmeta. Oni trebaju naglasiti da cilj predmeta nije toliko da se pređe gradivo kao kod bilo kojeg drugog predmeta, već da se otpočne sa primjenom naučenog. Ovo ne znači da oni ne moraju uraditi svoje zadaće; oni to moraju. Ali savladanost gradiva

hadisa, naprimjer, ne bi trebala biti i njegov kraj. Prije bi trebala poslužiti kao ključ pomoću kojeg bi se ušlo u ogromne riznice hadiske literature.

Nakon jasnog prikaza ciljeva učenicima, nastavnici trebaju objasniti kako se oni mogu postići. Naprimjer, svake sedmice kada predstavljaju hadisku ili kur'ansku preporuku odnosno naredbu, učitelji se trebaju potruditi da na svaki način povežu to znanje sa dnevnim životom a od učenika bi, kao sedmični zadatak, trebali tražiti da ispričaju neki slučaj u kojem su primijenili te informacije.

U razgovorima prilikom njihovog stupanja u službu, novim nastavnicima se, obično, u kratkim crtama objasni kako izaći na kraj sa neprikladnim ponašanjem učenika u učionici. Premda je nemoguće nabrojati sva destruktivna ponašanja i lijek za njih, navešćemo samo nekoliko sugestija:

1. Upoznajte svoje učenike.

Pokušajte upamtiti lična imena svojih učenika u prve dvije sedmice, na početku školske godine. Poznavanje i oslovljavanje učenika njihovim ličnim imenima pomaže nastavniku da ostvari blizak odnos s njima.

2. Budite oprezni.

Nastavnici moraju biti na oprezu tokom cijelog časa. Neki učenici su skloni zadirkivanju drugih. Vrlo brzo verbalna prepirka može prerasti u svađu a učenici nerijetko biti i povrijeđeni. Zadržavajući oprez i djelujući brzo, nastavnici mogu razdvojiti posvađane strane na prvi znak nevolje.

3. Ignorirajte neškodljivo ponašanje.

Nastavnici trebaju biti sposobni da razlikuju prijateljsko zadirkivanje od stvarne nevolje. Naprimjer, nestašni učenici se šale i zbunjuju svoje prijatelje krijući njihove teke i drugi pribor. U takvim situacijama nastavnici to ne bi trebali uzimati k srcu i nervirati se. Takve učenike će i blag ukor dovesti u red.

4. Održavajte kontakt očima.

To je efektivan način da se skrene i preusmjeri pažnja učenika. Kratak i čvrst pogled nagnat će učenike da uvide svoje greške i usmjere svoju pažnju na nastavu u razredu.

5. Krećite se među učenicima.

Nastavnici ne treba da sjede ili stoje na jednom mjestu za vrijeme časa. Potrebno je da se povremeno kreću. Ovo će im pomoći da otkriju nepoželjne materijale kod učenika i da preduhitre destruktivno ponašanje. Učenici na čas donose časopise i razne čitače zvuka (danas telefone, op. prev.), kriju ih pod stolovima, i može se desiti da pokušaju čitati ili slušati svoje omiljene pjesme čim im nastavnik ili nastavnica okrene leđa. Kretanje pomaže nastavniku da otkrije učenika sa nepoželjnim materijalima a fizička blizina nastavnika licu mjesta smanjuje destruktivnost učenika.

6. Koristite humor.

Humor djeluje kao panacea (univerzalni lijek) pomoću koje se razvodnjavaju tenzije i gotovo eksplozivne situacije. Šaljive opaske mogu pomoći da se napeta atmosfera u razredu pretvori u jednu sasvim vedru atmosferu.

7. Izbjegavajte rasprave.

Nastavnici trebaju, dokle je to moguće, izbjegavati upuštanje u rasprave sa učenicima. Rasprave se mogu izbjeći tako da se učenicima kaže da se o problemu može diskutirati čim se završi čas. Ovakav postupak dvostruko pomaže nastavniku. Prvo, on pomaže nastavniku da ostane miran i pribran. Drugo, on isključuje svaku priliku za one učenike koji uživaju u neugodnim i podgrijanim prepucavanjima koja najčešće nastanu između nastavnika i raspravljča.

8. Izbjegavajte neumjesne riječi u ljutnji i bacanje predmeta.

Nastavnici trebaju prakticirati samokontrolu i izbjegavati nagon da viču ili bacaju knjige, teke, gumice i krede na učenike u nastupu srdžbe. Ovo je mnogo lakše reći nego uraditi, ali prilike su da će jedna riječ iz srdžbe biti dobro upamćena, a bačeni predmet može pogoditi učenika u lice i povrijediti ga. Poslije toga, za nastavnika je još teže i iritantnije objasniti roditeljima i upravi ono što je prethodilo njegovim ili njenim postupcima. U većini slučajeva, nastavnici zažale zbog svojih prenapravljenih postupaka. Ovo se može izbjeći ako su oni unaprijed svjesni posljedica svojih postupaka. Nije baš lahko nastavnicima da ostanu mirni i sabrani kada se dvadeset ili više bučnih učenika natječu da budu u centru pažnje. Ali razmišljanje o posljedicama jednog prenapravljenog poteza trebalo bi pomoći

nastavnicima da ostanu hladni u kritičnim momentima. Naš Poslanik (a.s.) nam je pokazao nekoliko načina da kontroliramo svoju srdžbu. Jedan način je da se kaže: “Tražim utočište kod Allaha od prokletog šejtana” (Sahih Muslimov).

9. Suspendirajte učenike koji su uporni u ometanju časa.

Ponekad nastavnici moraju preduzeti drastičnu mjeru odstranjivanja učenika sa časa ukoliko su uporni u ometanju drugih u učenju. Učenicima bi trebalo dozvoliti povratak na čas tek nakon što napišu da se obavezuju da se u budućnosti neće nepristojno ponašati.

10. Pripremite ugovore o ponašanju.

Ugovor o ponašanju kojeg učenik potpiše u prisustvu svog nastavnika, direktora i roditelja može pomoći poboljšanju kvaliteta učenikovog suodnosa sa drugima u razredu. U ugovoru treba naznačiti šta učenik treba promijeniti u svom ponašanju, učenikovo obavezivanje da to promijeni i dogovorene posljedice ispunjavanja (ili neispunjavanja) tačaka ugovora.

Na kraju, nastavnici trebaju nastojati da ne zlopamte učeniku ili učenicima koji se loše vladaju na njihovim časovima. Važno je da nastavnici daju do znanja tim učenicima da im to ne uzimaju za zlo i da ih uvjere u svoju spremnost da im pomognu kad se za to ukaže potreba.

Ometanja časa mogu u velikoj mjeri biti reducirana ako nastavnici pažljivo planiraju svoje lekcije i održavaju učenike aktivnim za vrijeme cijelog časa.

Držanje distance

Proces učenja okuplja na jednom mjestu nastavnike i učenike, dobrovoljno ili silom prilika. Dobrovoljno zajedništvo u težnji za učenjem je dragocjen cilj. Odnos koji se izgradi u ovom periodu može trajati zauvijek. Učenici se prisjećaju svojih ugodnih i bogatih iskustava sa nastavnicima koji su imali značajan utjecaj na njihovo obrazovanje i dešava se da ostanu u kontaktu sa svojim omiljenim učiteljem dugo vremena nakon završetka svog školovanja.

Naša vjera stavlja veliki naglasak na poštivanje nastavnika i nastavnici se po statusu svrstavaju odmah do roditelja. Vjerovatno nijedna druga vjera ne nuka ljude da mole za oprost

grijeha istovremeno nastavnicima i svojim roditeljima. Ipak, kao nastavnici, mi moramo zaslužiti poštovanje svojih učenika. Nastavnici zadobiju poštovanje kada poštuju učenike i, za uzvrat, zahtijevaju poštovanje. Učenici cijene svoje nastavnike kada vide da su oni nepristrasni, pažljivi i kada im je stalo da oni napreduju i kada nastavnici poduzimaju odlučne korake u slučajevima kada stvari krenu po zlu.

Koncept jednakosti u smislu međusobnog poštivanja često je nejasan čak i u glavama nastavnika. Neki se ne ljute kada ih oslovljavaju njihovim vlastitim imenima, bez odgovarajuće titule kao što je gospodin, gospođa ili amidža. Za njih je normalno kada im uprljaju auto jajima i oni prelaze preko toga smatrajući to hirom mladosti. Njima ne smeta ako se učenici prepiru s njima žestoko i bez valjanog razloga. Oni se olahko mire s tim da učenici šutaju njihovom cipelu otpozada da bi skrenuli njihovu pažnju. Njima ne smeta kada učenici sjede s nogama podignutim na stolicu ispred njih, i smatraju to opuštajućim položajem korisnim po mentalno zdravlje. Učenici se ponašaju na ovakve načine primarno zato što nastavnici ne smatraju takvo ponašanje nepoželjnim. Kada bi nastavnici podsjećali učenike da postoje bolji i mnogo prihvatljiviji načini da se neke stvari urade, možda bi učenici uvidjeli mudrost koja se krije iza ponašanja koje se od njih očekuje. Odgovornost je nastavnika da učenici shvate šta je prihvatljivo, a šta nije.

Neki nastavnici previše rastegnu koncept jednakosti i dozvole učenicima da poprime previše jaranski odnos. Rezultat ovoga je da im se učenici „popnu na glavu“ te nastavnicima postaje užasno teško održati disciplinu. Nastavnici treba da zadrže učtivo odstojanje koje zaslužuje poštovanje i obzir učenika. Ovo, međutim, ne znači da nastavnici trebaju postati daleki, hladni i zastrašujući. Zadržavajući učtivo distancu između sebe i svojih šticećenika nastavnici mogu gajiti produktivan i odgovarajući odnos.

Jedan način da se uspostavi dobro odstojanje između učenika i nastavnika jeste da se bude vrlo odlučan na samom početku, objašnjavajući pravila, očekivanja i obaveze, a ne šaleći se ili dopuštajući učenicima “mladalačko” ponašanje. Jednom kada učenici shvate da vi insistirate na respektabilnom ponašanju, onda vi možete (a i trebate) malo olabaviti pravila, biti prisniji, i lično se interesirati za učenike.

Zbor

Potrebno je oživjeti staru praksu održavanja zbora prije početka formalne nastave. Pored toga što to spada u strategiju podučavanja grupe, usvajanje ove prakse ima i druge prednosti.

Svjesni smo situacije u kojoj učenici, čim čuju zvono, laktaju se i guraju jedan drugog dok ulaze u razred. Na kraju, nastavnik neizostavno mora potrošiti dobar dio vremena zavedeći red. Ponekad nastavnici potroše skoro jednu trećinu vremena namijenjenog za podučavanje pokušavajući uspostaviti red u razredu. Još više vremena se potroši dok se učenici dovedu u stanje duha pogodno za učenje.

Pravilno isplaniran i sproveden zbor trebao bi imati slijedeće korisne rezultate:

1. Imat će smirujući i otriježnjavajući efekat na učenike dok tiho stoje u kolonama ili redovima.
2. Pomoći će da se priča učenika u razredu eliminira i tako uštedjeti vrijeme koje je ranije trošeno na uspostavljanje discipline.
3. Pomoći će da se učenike pripremi da budu u respektabilnom duševnom raspoloženju prije nego uđu u učionicu.
4. Umanjit će živost, veselost i početnu navalu učeničkih aktivnosti zato što oni imaju vremena da se prije zbora druže sa svojim prijateljima.
5. Možda će pomoći da se smanji stepen galame u učionici.
6. Pomaže zbližavanju učenika svih nivoa i razreda.
7. Pomaže učenicima da se oslobode treme i straha od pozornice tako što će izaći na podijum da otpjevaju neku pjesmu ili održe govor.
8. Pomaže da se uspostavi duh discipline u školskoj sredini.

Do glavnog nastavnika ili grupe nastavnika je da planiraju prigodan program za održavanje zbora za cijelu školsku godinu. Ovdje je predložen obrazac za održavanje zbora (u obrascu se mogu napraviti određene promjene, zavisno od sredstava i kapaciteta koji su na raspolaganju).

Svi nastavnici trebaju zajednički raditi na tome da sakupe učenike u veliku učionicu, salu ili dvorište. Učenike treba poredati u kolone. Zbor bi trebao početi učenjem Kur'ana. Prednost bi trebalo dati nekome od nastavnika ili učenika koji lijepo uči Kur'an. Vjerska poema ili pjesma na bosanskom, engleskom ili arapskom bi se mogla otpjevati grupno; svi učenici i nastavnici bi trebali pjevati zajedno, a nastavnik pojedinačno treba se pobrinuti da svi učenici pjevaju s poletom i u jedan glas. Zajedničko memoriranje kratkog hadisa ili dove može zamijeniti pjesmu. Drugo što bi se moglo uključiti u program zbor jeste pripovijedanje neke historijske anegdote koja ima neku poruku ili moralnu pouku.

Jedna važna stvar kod zbora jeste da on ne bi trebao trajati duže od deset do petnaest minuta. Oduljivanje programa bi učenike učinilo nemirnim i nepažljivim i veliki dio njegove svrshodnosti mogao bi, vrlo lahko, biti izgubljen.

Kada se zbor završi, nastavnici ili predvodnici učenika povešće učenike u njihove učionice. Na kraju časa nastavnik može, u vidu utvrđivanja gradiva, tražiti od učenika da se prisjete šta su čuli ili naučili za vrijeme zbora.²

PRIJEVOD: IFET MUSTAFIĆ

² U narednom broju donosimo: Treće poglavlje knjige pod naslovom "Nastavnici"